

6. Грицик Д. Д. Інформатизація – сучасна тенденція розвитку юридичної освіти в Україні /Д. Д. Грицик. //Сучасна правова освіта: [матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2018 р.]. – Тернопіль: «Вектор», 2018. – С.142-143.

7. Мазниченко Н. І. Місце і значення експертних систем в області права / Н. І. Мазниченко// Scientific Collection «InterConf», (31): with the Proceedings of the 7 th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society» (October 6-8, 2020). Manchester, Great Britain: Peal Press Ltd., 2020. – С.192-201.

8. Мінченко А.В. Правова інформатика. Концепція інформатизації: Навчальний посібник./ А.В. Мінченко–К.: Арістей, 2003. – 286 с.

9. Николайчук Л.М., Безштанько О.П. Формалізація та інформатизація юридичних знань на основі продукційних моделей та графів взаємодії суб'єктів юриспруденції / Л.М. Николайчук, О.П. Безштанько // Штучний інтелект. — 2008. — № 4. — С. 395-401.

10. Уткіна Г. А., Доцюк Т. К. Вплив інформаційних технологій на формування професійних навиків майбутнього юриста/ Г. А. Уткіна, Т. К. Доцюк// Wloclawek, Republic of Poland February 26–27, 2021- С. 185-189.

Рукопис подано до редакції 29.09.2022

УДК 336.71

А.М. ТУРИЛО, А.А. ТУРИЛО, доктори екон. наук, професори,
Р.В. КОРОЛЕНКО, канд. екон. наук, доц.
Криворізький національний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПРИБУТКОВІСТЬ У СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Мета. Удосконалення підходів щодо сутності й оцінки категорій «ефективність» і «прибутковість» відносно діяльності комерційних банків.

Методи дослідження. Результати і наукові положення, наведені у статті отримані з використанням узагальнення результатів попередніх досліджень, комплексного аналізу та синтезу, логіко-структурного і логіко-динамічного аналізу, науково-аналітичний, порівняння й аналогії тощо.

Наукова новизна. Розглянуто і досліджено такі категорії як «ефективність» (в даному випадку з подальшою конкретикою на економічну ефективність) і «прибутковість» (з подальшою конкретикою до діяльності комерційного банку).

Практична значимість. Практичний і методико-прикладний аспекти ефективності розкриваються і реалізуються через певну систему конкретних показників і критеріїв (кожен суб'єкт господарювання розробляє свою систему показників і критеріїв, тобто під свою специфіку діяльності).

Результати. Зазначено, що ефективність, як категорія, розкриває глибинну сутність цього явища, визначає змістовні й характерні його риси, має свої генезисні ознаки та природу походження. А прибутковість – це підпорядкована ефективності категорія, вона є предметною і конкретною формою прояву ефективності і саме в цьому є її методичне і практичне призначення.

У роботі запропоновано логічний критерій щодо визначення категорії ефекта (економічний ефект) і його двох видів (проміжного економічного ефекту і кінцевого економічного ефекту) та розрахунку на їх основі відповідно проміжної й кінцевої економічної ефективності.

Зазначено, що проміжна економічна ефективність трансформується в конкретні показники з термінологічною назвою «показники дохідності», а кінцева економічна ефективність трансформується в конкретні показники прибутковості.

Відносно комерційного банку і категорії «прибутковість» уточнено зміст показників мультиплікатор капіталу, чиста маржа прибутку і прибутковість. Відмічено, що перших два показники за своїм змістом не можуть бути віднесені до групи показників, що характеризують прибутковість комерційного банку.

Ключові слова: ефект, ефективність, дохідність, прибутковість, показник, банківський менеджмент.

doi: 10.31721/2306-5451-2022-1-55-30-34

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Банківський менеджмент, як і менеджмент будь-якого суб'єкта підприємницького господарювання, орієнтується в своїй діяльності на отримання максимальних фінансово-економічних результатів, а це не можливо без забезпечення ефективного розвитку комерційного банку.

Ефективність і прибутковість комерційного банку відносно змісту і термінологічного апарату потребують удосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій. В економічній літературі питання взаємозв'язку і відмінностей категорій ефективність, дохідність і прибутковість відносно діяльності комерційних банків досліджено недостатньо повно [1–10 та ін.].

Постановка задачі. Удосконалення підходів щодо сутності й оцінки категорій «ефективність» і «прибутковість» відносно діяльності комерційних банків.

Викладення матеріалу та результати. Банківський менеджмент – це багатогранна, складна й специфічна річ, а ефективність в ньому займає провідне місце.

Разом з тим категорії «ефективність» і «прибутковість» стосовно комерційних банків досліджені недостатньо повно й без відповідних акцентів відносно їх сутності, підпорядкованості та оцінювання.

Ми вважаємо, що ефективність і прибутковість – це різні категорії, які мають свою сутність, призначення та нішу використання.

Ефективність є категорією вищого порядку по відношенню до категорії прибутковості, однак в переважній більшості їх використовують як тотожні поняття за сутністю, аналізом, вимірюванням тощо.

Розмежування ефективності і прибутковості полягає в наступному.

Ефективність, як категорія, розкриває глибинну сутність цього явища, визначає змістовні й характерні його риси, має свої генезисні ознаки та природу походження. А прибутковість є предметною і конкретною формою прояву ефективності.

Цей аспект визначає статус і теоретико-методологічну сутність ефективності, як узагальнюючої категорії. Вона є основою для визначення всіх інших, похідних від неї, видів ефективності.

Таким чином, сфера пізнання ефективності – це теорія, методологія, філософія, діалектика та узагальнююча сутність явища. Предмет пізнання ефективності – це її внутрішнє наповнення і місце в системі загальної оцінки діяльності суб'єкта господарювання.

Практичний і методико-прикладний аспекти ефективності розкриваються і реалізуються через певну систему конкретних показників і критеріїв.

Саме в такому ракурсі потрібно досліджувати і використовувати категорію ефективність (рис. 1).

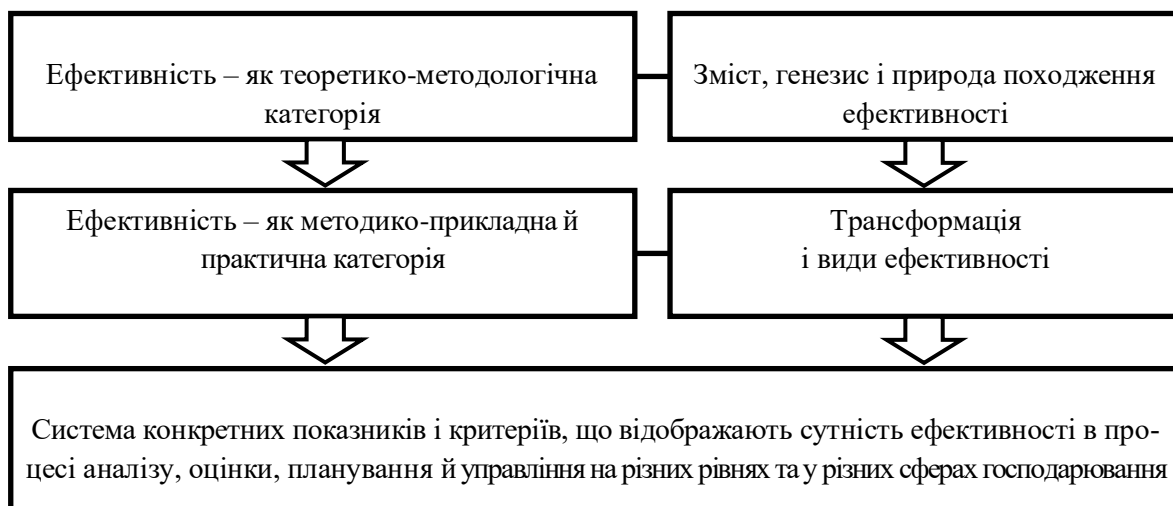

Рис. 1. Ефективність з позиції теоретико-методологічного та методико-прикладного дослідження й застосування

Ефективність – як термін походить від слова ефект. Важливо визначити зміст ефекту в ринковій моделі господарювання.

На наше переконання зміст категорії «ефект» для ринкової моделі знаходиться в ключовому аспекті господарської діяльності, який має назву «момент купівлі-продажу». Принципово, з позиції ринкової сутності продукт стає товаром тільки за умови і в момент його продажу (фіксується реальний обсяг реалізації і фактична величина прибутку). Продукт нереалізований залишається продуктом і не більше (зиску від нього суб'єкту господарювання в такому сенсі не-

має). І саме тому ефектом для підприємства виступають тільки обсяг реалізації і величина прибутку від такої реалізації.

Причому обсяг реалізованої продукції представляє собою проміжний ефект, а ефективність по аналогії в цьому випадку буде мати термін «проміжна ефективність», тоді як прибуток відповідно характеризує кінцевий економічний ефект (або просто економічний ефект), а ефективність в такому випадку визначається як кінцева економічна ефективність (або просто економічна ефективність) (рис. 2).

Вищезазначене відкриває шлях до конкретизації категорії «ефективність» у сфері банківської діяльності.

Ефект для комерційного банку реалізується в загальному випадку або у вигляді певного доходу (це проміжний ефект), або у вигляді прибутку (це кінцевий ефект).

Дохід визначає термін «дохідність», а прибуток – відповідно термін «прибутковість».

Дохід і прибуток – це різні показники за змістом. Об'єднує їх те, що обчислюються вони як абсолютні величини.

Дохідність та прибутковість – це завжди відносні величини і розраховуються вони як відношення відповідно доходу та прибутку до величин, що пов'язані з ними (визвали їх), тобто з певними видами витрат.

Рис. 2. Критерій розмежування категорій «продукт» і «економічний ефект» і особливості формування категорій «продуктивність», «проміжна ефективність», «економічна ефективність» («кінцева економічна ефективність»)

Проміжний ефект для комерційного банку конкретизується в таких показниках, як: процентні доходи, комісійні доходи, доходи від торговельних операцій та інших банківських доходах.

Проміжна ефективність комерційного банку отримує свою кількісну конкретику в показниках дохідності, а саме:

показник процентної дохідності (ППД), який розраховується як співвідношення процентних доходів і доходних активів;

показник комісійної дохідності (ПДК), який розраховується як співвідношення комісійних доходів і доходних комісійних активів;

показник торговельної дохідності (ПТД), який розраховується як співвідношення доходів від торговельних операцій і доходних торговельних активів;

інші показники.

Кінцевий ефект (просто економічний ефект) для комерційного банку конкретизується в прибутку (точніше в двох його базових показниках: чистому і загальному прибутку).

Економічна ефективність (кінцева економічна ефективність) комерційного банку фокусується в практичній площині в низці важливих показників:

показник прибутковості комерційного банку (ППКБ), який розраховується як співвідношення чистого прибутку банку і активів банку;

показник прибутковості акціонерного капіталу (ППАК), який розраховується як співвідношення чистого прибутку банку й акціонерного капіталу;

В закордонній практиці широко використовується показник SPRED, який розглядається як різниця співвідношення процентного доходу до доходних активів і співвідношення процентних втрат до пасивів, за якими сплачуються проценти.

З позиції ефективності показник SPRED, на наш погляд, характеризує такий її вид як «активно-пасивна ефективність комерційного банку» (тому, що він відображає активні й пасивні операції банку в їхній єдності).

Вона дуже важлива в системі менеджменту банку та ґрунтовної оцінки його діяльності, але в цьому випадку показник SPRED маючи відношення до ефективності, не входить в систему показників прибутковості комерційного банку (відсутній фактор наявності безпосередньо величини прибутку в такій оцінці).

Відповідати сутності категорії «прибутковість» (прибутковість комерційного банку) буде такий показник, який на відміну від представленого вище показника SPRED, буде базуватись на величині прибутку (певного виду). Нижче представимо один із них.

Прибутковість доходних активів (ПДА), який розраховується як відношення різниці процентних доходів і процентних втрат до доходних активів.

Аналогічно можна обчислити і інші види прибутковості (в залежності від вибраного виду доходу комерційного банку).

Доволі часто в процесі аналізу й управління прибутковістю комерційного банку використовують також інші показники закордонного походження:

мультиплікатор капіталу (МК), який розраховується як співвідношення активів банку і власного капіталу банку;

чисту маржу прибутку (NPM), який розраховується як співвідношення чистого прибутку банку і валових доходів банку.

Відносно цих показників (МК і NPM) маємо такий висновок:

показники МК і NPM не мають відношення (безпосереднього) до категорії «прибутковість комерційного банку». Основою до такої аргументації є те, що в показнику мультиплікатора капіталу (МК) відсутній економічний ефект у вигляді прибутку, тобто він не відповідає за економічним змістом сутності категорії «прибутковість». На противагу мультиплікатору капіталу показник чистої маржі прибутку (NPM) включає в свій склад прибуток, але співвідноситься він не з витратами, що спричинили його, а з валовими доходами комерційного банку і тим самим показник NPM відображає не прибутковість банку, а лише питому вагу чистого прибутку у валових доходах;

у загальній системі менеджменту і економічної оцінки діяльності банку показники МК і NPM відіграють важливу роль;

бажано процес використання зарубіжних показників і термінів здійснювати логічно, адаптивно, системно з відповідним та доступним розкриттям їх змісту, що забезпечить поступове й ґрунтовне проникнення в зарубіжний досвід наукових досліджень та процесів аналізу, оцінки, планування та управління об'єктами й явищами.

На теперішній час практично не існує всебічного і ґрунтового тлумачення категорії «прибутковість», і в тому числі категорії «прибутковість комерційного банку».

Авторське бачення проблем ефективності, якості, прибутковості, дохідності тощо в розвитку суспільства і його суб'єктів господарювання дозволило нам представити і рекомендувати до використання чи дискусії наступне трактування категорії «прибутковість комерційного банку».

Прибутковість комерційного банку – це категорія, яка на певний момент часу відображає в інтегрованому виді якість стану (рівень якісного розвитку) комерційного банку, є конкретним методико-прикладним проявом економічної ефективності, обчислюється як відносна величина через співвідношення прибутку і витрат, пов'язаних з його отриманням та несе в собі специфіку формування цих величин.

Висновок та напрямок подальших досліджень. Робиться наголос на розмежуванні ефек-

тивності та прибутковості за категоріальним змістом і призначенням в системі дослідження і теоретико - методичної оцінки діяльності суб'єкта господарювання.

Розглянутий вище матеріал стосовно категорій ефективність і прибутковість дозволяє більш ґрунтовно і системно підійти до аналізу, оцінки, планування, а значить і ефективного управління показником прибутковості комерційного банку.

Список літератури

1. Турило А.М., Корнух О.В., Турило А.А. Трансформація : характерні риси, вимоги до менеджменту корпорації та методологія оцінки. *Вісник Криворізького національного університету*. Серія: *Економічні науки*.: 2018. Вип.46. С.191-195.
2. Турило А.М., Турило А.А., Короленко Р.В. Удосконалення системи і класифікації фінансово-економічних показників, як чинник забезпечення ефективного менеджменту, обґрунтованої оцінки потенціалу та якісного розвитку підприємства. *Вісник Криворізького національного університету*. Серія: *Економічні науки*. 2022. № 54. С. 16-22.
3. Турило А.М., Турило А.А. Нова концепція ефективності : навч. посіб. Кривий Ріг: Видавничий центр КНУ, 2021. 132 с.
4. Банківські операції: підруч. / за заг. ред. О.В. Дзюблюка. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 696 с.
5. Васюренко О.В. Банківські операції : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 311 с.
6. Довгань Ж.М. Менеджмент у банку: підруч Тернопіль : Економічна думка, 2017. 512 с.
7. Зянько В.В., Коваль Н.О., Єпіфанова І.Ю. Банківський менеджмент : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2018. 126 с.
8. Лачкова В.М., Лачкова Л.І., Шевчук І.І. Фінансовий менеджмент у банку: навч. посіб. Х.: Видавництво: Іванченко І.С., 2017. 180 с.
9. Малахова О.Л., Михайлюк Р.В. Управління фінансовою стійкістю банків: навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2011. 300 с.
10. Приємостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підруч. К. : КНЕУ, 2012. 338 с.

Рукопис подано до редакції 30.09.2022

УДК 622.8

Н.Ю. ШВАГЕР^{*}, д-р техн. наук, проф., О. В. НЕСТЕРЕНКО, канд. техн. наук, доц.,
І. А. СЕРЕДЕНКО, магістр
Криворізький національний університет

АНАЛІЗ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ БЕЗПЕЧНОМУ ВИКОНАННЮ РОБІТ НА ПІДЗЕМНИХ РОБОТАХ В АТ «КРИВБАСЗАЛІЗРУДКОМ»

Мета. Метою даної статті є аналіз та розробка методів попередження виробничого травматизму та іноваційних засобів навчання гірничих працівників безпечним методам роботи в умовах АТ «Кривбасзалізрудком».

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові методи дослідження. За основу при проведенні дослідження було покладено системний підхід. Проаналізовано причинно-наслідковий зв'язок виробничого травматизму та навчання персоналу безпечним методам роботи. Встановлено, що такі порушення, частково, пов'язані із низькими знаннями та з недостатньою ефективністю методів навчання безпечному веденню гірничих робіт, які не повною мірою враховують вплив порушень правил безпеки на динаміку ризиків травматизму, та недосконалість засобів, які використовуються в оперативному контролі трудової діяльності гірників на всіх стадіях виробничого процесу.

Наукова новизна. Виходячи з аналізу виробничого травматизму залежно від стажу роботи в АТ «Кривбасзалізрудком» був визначений період протягом якого доцільно здійснювати навчання гірників стійким навичкам трудової діяльності.

Практична значимість. Для набуття стійких навичок виконання робіт запропоновано метод навчання персоналу з використанням техніки візуалізації кінематики рухів гірників при виконанні заданої роботи та порівняння отриманих результатів з «еталонною» моделлю. Для професії прохідника було визначено найважливіші з позиції біомеханіки елементи професійної діяльності наприклад, зачистка лунки (канавки) під встановлення стійки рамного кріплення.

Результати. Проведено аналіз травматизму на АТ «Кривбасзалізрудком». Встановлено що, в цілому, виробничий травматизм, не зважаючи на заходи попередження, присутній, знаходиться у незадовільному стані і потребує додаткових заходів для його недопущення. Проаналізовано системи навчання з охорони праці працівників на підземних роботах. Показано, що на даний момент система навчання має інформаційний характер і не містить елементів відпрацювання навичок виконання конкретних технологічних операцій. Водночас існуючі програми дозволяють тільки підвищити освітній рівень персоналу та не призначені для використання при відпрацюванні практичних навичок безпечних прийомів праці. Запропоновано для навчання та контролю необхідних навичок безпечного виконання основних робіт використання техніки візуалізації кінематики рухів.

© Швагер Н.Ю., Нестеренко О. В., Середенко І. А., 2022